

12

שמע ישראל

לימודי תנ"ך בהתכתבות

על המוות

אמת מהי?

אף ששאלה זו עשויה להישמע תמוהה, אחריה מתוך הנחה שאנו יודעים מהי, היא מביעה את הבלבול והספקנות שלנו באשר לאמת. בלבול זה נובע ממגוון הדתות והאמונות הסובבות אותנו, הגורמות לנו לתהות אם בכלל יש אמת, ואם כן, מהי והיכן היא נמצאת. הספקנות מטילה ספק בקיומה של האמת. על פיה, אין כל אמת אובייקטיבית.

התשובה מצויה בתנ"ך, המבהיר מפורשות כי: "יהנה אלהים אמת הוא." (ירמיה י:1). התנ"ך מעיד כי האמת שרירה וקיימת, ומזוהה עם האלוהים. למעשה, האמת נחשבת אחת מי"ג מעלותיו של אלוהים, הנמנות בספר שמות לד:ו (פסוק הנכלל בתפילות ראש השנה ויום כיפור). מעניין לציין כי מעלה זו היא השביעית ברשימה, וממוקמת בדיוק במרכז.

התנ"ך הוא יצירת המופת הנפוצה והאוניברסלית ביותר שידעה האנושות, האמת היא מעלה אלוהית, ולכן אינה נובעת מתוכנו אלא ממקור חיצוני – מאלוהים. מכך עולה שאל לנו לחפש

מאת: ד"אק דוקאן
מאנגלית: שולמית גלאור

שמע ישראל - לימודי תנ"ך בהתכתבות
הוצאת "חיים ושלום"
ת.ד. 592, ירושלים, 94186

בני, תורת אל תשכח; ומצויתי, יצר לך. כי אךך
?מים, ושנות חיים ושלום, יסיפו לך. משלי ג:א,ב

כל הזכויות שמורות: אין להעתיק, לאכסן או להעביר נתונים בכל צורה או אמצע, אלקתרוני מכני,
צילום, הקלטה, או אחר ללא רשות מוקדמת מבעלי הזכויות. Shabbat Shalom © 2006

שבע שאלות

הערות אישיות

על המוות

1. מדוע נגזר על בני האדם למות?

”ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל, מִמֶּנּוּ: כִּי, בַּיּוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת. בְּרֵאשִׁית בִּיזָה (יחזקאל יח:ל; איוב כד:יט; ירמיה לא:ל)

* “אין מיתה בלא חטא.” (שב. נה, א).

* “כל הנולד חייב למות...כי על כורחך נוצרת, ועל כורחך אתה נולד, ועל כורחך אתה חי, ועל כורחך אתה מת.” (אבות ד:כב).

2. מה קורה לאדם בשעת המוות?

”תֵּצֵא רוּחַ, לְשֵׁב לְאַדְמָתוֹ; בַּיּוֹם הַהוּא, אָבְדוּ עֲשֶׂתְנָתַיִן. תְּהִלִּים קְמוּ: ד קהלת ג:יט-כא; יב:ז).

* “כשאדם בא לעולם ידיו קפוצות, כאילו אומר, כל העולם כולו שלי הוא... וכשהוא נפטר מן העולם ידיו פשוטות, כאילו אומר, לא נחלתי מן העולם הזה כלום.” (קהלת רבה ה, כ).

3. באיזה מצב שרויים המתים על פי התנ"ך?

”וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמְתוּ-עִפְרָה יִקְיָצוּ; אֱלֹהֵי לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֱלֹהֵי לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם.” (דניאל יב:ב). (השוו עם קהלת ג:כ; ט:י; איוב יכ-כב).

* “בנותיו של רב חיסדא אמרו לו: 'אבא, מדוע לא תשכב לנוח?' ענה להן: 'במהרה בקרוב יבואו ימים שבהם אישן את שנתי הארוכה. עתה שומה עלי להחכים יותר ויותר בתורה...'” (עירובין סד).

4. האם המתים יודעים או זוכרים משהו ממה שעזבו מאחור?

כ"א יִכְבְּדוּ בְנֵיךָ, וְלֹא יִדְעוּ; וְיִצְעְרוּ, וְלֹא-יִבְיִן לְמוֹ. אִיּוֹב יִד': כ"א

5. האם למתים יש ידע כלשהו, והאם הם נוטלים חלק במתרחש עלי אדמות בקרב בני האדם?

ה' כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים, שְׂמֵתוֹ; וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה, וְאִין-עוֹד לָהֶם שֹׁכֵר כִּי נִשְׁכַּח, זָכָרם. ג' גַּם אֶהְבֶּתֶם גַּם-שִׁנְאַתֶּם גַּם-קִנְיַתֶּם, כְּבָר אֲבָדָה; וְחֶלֶק אִין-לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם, בְּכָל אֲשֶׁר-נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם. קהלת ט': ה, ו

6. האם המתים מהללים או עובדים את אלוהים?

ה' שׁוֹבָה יְהוָה, חֲלָצָה נַפְשִׁי; הוֹשִׁיעֲנִי, לְמַעַן חֲסֶדְךָ. תהילים ו': ה (תהילים קט"ו: יז)

* על פי חז"ל, המתים איבדו את ההזדמנות לציית למצוות ה': "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות קודם שימות, ומכיוון שמת – בטל מן התורה ומן המצוות." (שבת ל, א).

7. מניין נובע הרעיון בדבר נצחיות הנשמה?

* "האמונה היהודית באלמותיות הנשמה הושאלה למעשה ממחשבת יוון, במיוחד מאפלטון, מייצגה העיקרי." (אנציקלופדיה יהודית, נצחיות הנשמה).

8. מיהו האחד והיחיד שהנצחיות היא טבע שני לו?

"רְאוּ עֵתָהּ, כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא, וְאִין אֱלֹהִים, עַמּוּדִי: אֲנִי אֲמִית וְאֶחָה... כִּי-אֲשֶׁא אֶל-שָׁמַיִם, יִדְּי; וְאֶמְרֶתִּי, חֵי אֲנֹכִי לְעוֹלָם." (דברים לב: לט-מו), (השוו עס תהילים צ:ב; האיגרת הראשונה אל טימותיאוס ו:טו-טז).

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

9. האם החיים יכולים להיוועץ במתים?

^ט וכי-יאמרו אליכם, דרשו אל-האבות ואל-הידענים, המצפצפים, והמהגים: הלוא-עם אל-אלהיו דרש, בצד החיים אל-המתים. ^ב לתורה, ולתעודה; אם-לא יאמרו כדבר הזה, אשר אין-לו שמה. ישעיהו ח':יט, כ, (כמו כן דברים יח':יב)

10. מהי התרופה היחידה למוות על פי כתבי הקודש?

^א ורבים, מיִשְׁנֵי אֲדָמַת-עֶפְרָק וְקִיצוֹ; אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת לְדָרָאן עוֹלָם. דניאל יב:ב
^{מב} וְכִמּוֹ-כֵן בְּתַקּוּמַת הַמֵּתִים נִזְרַע בְּשַׁחַת-בְּלֵי וְקָם לְחַיֵּי-עַד. (האיגרת הראשונה לקורינתיים טו:מב).

”אמר הקדוש ברוך הוא: ‘אני אֲמִית וְאֶחֱיָה...’ (דברים לב:לט).
מכאן תשובה לאומרים אין תחיית מתים על פי התורה.” (פסחים סח, א).

* ”אתה אדוני מחייה מתים, גיבור אתה להושיע.” (מתוך תפילת עמידה).

* ”יתקדש ויתגדל שמו הגדול בעולם שברא כרצונו. וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו... ויחיה מתים ויקימם לחיי נצח.” (מתוך תפילת ה”קדיש”).

11. כיצד תתרחש תחיית המתים?

^{יב} וְאַחַר עוֹרֵי, נִקְפּוּ-זֵאֵת; וּמִבְּשָׂרֵי, אֶחְזָה אֵלֶיהָ. איוב יט:כו (יחזקאל לז:ו-י; אל הקורינתיים א' טו:לה-לח, מב-מד).

* ”רב חייא בן יוסף אומר על הפסוק ‘יִצְיָצוּ [בני האדם] מֵעֵר, בְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ.” (תהילים עב:טז): ‘עתידיים הצדיקים לקום לתחייה; (כך מסיקים מגרגר החיטה.) אם גרגר חיטה שנטמן באדמה עתיד לנבוט... על אחת כמה וכמה יקומו הצדיקים שנקברו באדמה לתחייה.” (כתובות קיא, ב).

12. מה יקרה לרשע ולעושי רשעה?

"כי הנה היום בא, בער כתנור; והיו כל-זדים וכל-עושה רשעה, קש, ולהט אתם היום הבא אמר יהוה צבאות, אשר לא יעזב להם שרש וענף." (מלאכי ג:ט).

"הם עלו על מרחב הארץ והקיפו את מחנה הקדושים ואת העיר האהובה; אש ירדה מן השמים מאת אלהים ואכלה אותם." (התגלות כ:ט).

13. האם הרשעים יישרפו על המוקד בגיהנום ל"נצח-נצחים"?

"בפרח רשעים, כמו עשב, וניצו כל פעלי און: להשמדם גדי-עד." (תהילים צב:ח). (השוו עם ירמיהו ז:לב-לג).

* "עונש נצחי" אין משמעו ענישה נצחית; התוצאה הסופית והמוחלטת היא ה"נצחית". (קראו את ישעיהו לד:י; איגרת יהודה פס' ז).

* "אין גיהנום לעולם הבא." (ראש השנה, יז, א; נדרים ח, ב).

14. אילו דוגמאות מכתבי הקודש מעידות על תחיית המתים לאורך ההיסטוריה?

"בראשית, ברא אלהים, את השמים, ואת הארץ. והארץ, הייתה תהו ובהו, וחשך, על-פני תהום; ורוח אלהים, מרחפת על-פני המים." (בראשית א':א'-ב').

"וישב [אלישע] וילך בבית, אחת הנה ואחת הנה, ויעל, ויגהר עליו; ויזדר הנער עד-שבע פעמים, ויפקח הנער את-עיניו. " (מלכים ב', ד:'לה').

"יצא המת בשרגליו וידיו ברוכות בתכריכים ופניו עטופות במטפחת. אמר להם ישוע: "התירו אותה והניחו לו ללכת." (יוחנן יא:'מז').

שמע ישראל

הערות אישיות

15. מה תהיה אחריתו של המוות?

”בלע המנות לנצח, ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל-פנים; וחרפת עמו, יסיר מעל כל הארץ - כי יהנה, דבר.” (ישעיהו כה:ח'), (השוו עם הושע יג:יד).

”המנות והשאול השלכו אל אגם האש. זהו המנות השני - אגם האש.” (התגלות כ:יד).

* ”בא הקדוש ברוך-הוא ושחט למלאך המוות, ששחט את השוחט, ששחט את השור.” (הגדה של פסח, תרגום מארמית).

שבע שאלות

הערות אישיות

שמע ישראל

לחיים!

המוות מכה בנו לפתע. ואולם, למרות שהמוות הכה בעם היהודי שוב ושוב לאורך ההיסטוריה, אנו ממשיכים – בפרט אחרי השואה – להרים כוסית ולשתות לחיים ל"חיים". המודעות למוות היא שמעוררת בבני האדם את התשוקה להפיק את מלוא ההנאה מן החיים. כדברי קהלת: "כל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ, לַעֲשׂוֹת בְּכַחֲךָ - עֲשֵׂה: כִּי אֵין מַעֲשֵׂה וְחֶשְׁבֹן, וְדַעַת וְחִכְמָה, בְּשָׂאוֹל, אֲשֶׁר אַתָּה הַלֵּךְ שָׁמָּה." (קהלת ט:).

ואולם, בעודנו ממצים את החיים, בווערת בנו השאלה: מה צופן לנו העתיד לאחר שחיינו יסתיימו? מה יקרה לנו אחרי המוות? לאן נגיע? לאן הלכו יקירינו וידידינו הטמונים בקברם? האם נשמותיהם נישאו השמימה ונעלמו בחסות הנצח? האם הן מחכות אי שם ליום תחיית המתים, שבו תשובנה אל גופן המחודש? האם הן מתגלגלות מגוף לגוף במסע אינסופי? התשובה התנ"כית לכל התהיות הללו היא טרגית ומנחמת כאחד: דבר אינו שורד לאחר המוות. ואולם, הבחנה חדה זו היא שמפיחה בנו את התקווה החזקה מכול. לחיים! היא יותר מברכה המתלווה להרמת כוסית ומזמינה אותנו ליהנות מן הרגע לנוכח הצער על הגורל הוודאי הצפוי לנו; זוהי ההכרה בתקווה למרות הכול. אך מעל לכול, זוהי הבעת אמונה כנה המעידה כי אנו חבים את הכול לאלוהים, האל החי.

לחיות, למות, ומה אחר-כך?

מסדורי הזורח האנושי
כפי שהם מבוארים בתנ"ך.

הערות אישיות

חיים אמיתיים

לחיות באמת ובתמים משמעו למצות את כל ממדי הקיום שלנו. רעיון הוליסטי זה בדבר החיים הוא תנ"כי, משום שאלוהים יצר כל אחד ואחד מבני האדם, גברים ונשים כאחד, כישות מושלמת. מכאן משתמע שהאדם, אשר ה' הפיח בו נשמת-חיים, הוא יצור שלם ומושלם. סיפור הבריאה מפרט: "וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם, עָפָר מִן-הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשָׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה." (בראשית ב:ז). האדם מורכב מעפר ומנשמת-חיים. בהיעדר אחד מן היסודות הללו, האדם לא יהיה יצור חי. האדם הוא ישות שלמה, שאחרת אין לו קיום.

שבעה עשר

הערות אישיות

ביהדות, כל המרכיבים שלהלן חיוניים באותה המידה: הגוף, הנשמה, חיי המוסר ויחסינו עם רעינו ועם אלוהים. אין דבר שערכו פחות. לכל דבר יש תפקיד בהתהוותו של האדם. בתנ"ך, האדם הוא ישות שלמה; דבר אינו פחות, משום שהכול מתקשר. וכך, מוסריות האדם קשורה ישירות למצבו הרוחני (משלי ג:ג, ד). אפילו תרגול יכולותינו השכליות עשוי לתרום לבריאות הגוף ולחינו. "בְּנִי, אֶל-גְּלוֹזוֹ מְעִינֶךָ; נִצֹר תִּשְׁיָה, וּמִזְמָה וַיְהִיו חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ; וְחָן, לְגַרְתֶּיךָ." (משלי ג:כא, כב).

מצד שני, לרשע ולחטא יש השפעה הפוכה על הגוף: "חַנְּנִי יְהוָה, כִּי צָר-לִי: עֲשֵׂשָׁה בְכַעַס עֵינַי; נַפְשִׁי וּבִטְנִי." (תהילים לא:י). החוכמה הטמונה בתנ"ך מאששת את התגליות הרפואיות בתחום המחלות הפסיכוסומטית. כיום נוהגים לדבר על הקשר שבין הנפש לגוף, ואין בכך כל חידוש. ישנן לא מעט מחלות גופניות הנובעות מגורמים פסיכולוגיים.

האדם השלם מצליח לשלב בין כל יכולותיו: הפיזיות, השכליות, הנפשיות והחברתיות. ואולם, לאידיאל המקראי אין דבר וחצי דבר עם הגיבור הניטשיאני, או עם גיבורי-העל שיצרה החברה הספרטנית, שדגלו בהם אנשים כמו אוגוסט קומט, אלקסיס קראל, ופילוסופים גזעניים אחרים.

אנשים בעלי אינטליגנציה גבוהה מאוד או אנשים המצטיינים בתחום האתלטי, לא ישיגו את האידיאל המקראי אלמלא יגיעו למצוינות זהה בתחומי המוסר והרוח. למעשה, ההגדרה התנ"כית לאינטליגנציה שונה לחלוטין מהאינטליגנציה שהעולם המודרני מוקיר. על פי הכתובים, החוכמה האמיתית היא: "רְאֵשִׁית חֲכָמָה, יְרֵאת יְהוָה - שְׂכָל טוֹב, לְכָל עֲשִׂיהֶם..." (תהילים קיא:י); "תְּחִלַּת חֲכָמָה, יְרֵאת יְהוָה; וַדַּעַת קִדְשִׁים בִּינָה." (משלי ט:י). "יְרֵאת יְהוָה, רְאֵשִׁית דַּעַת; חֲכָמָה וּמוֹסֵר, אֲוִלִּים בָּזוּ." (משלי א:ז). ואולם, התנ"ך מוסיף ממד נוסף: תורת אלוהים, יראת אלוהים וקדושה. "יְרֵאת יְהוָה, מְקוֹר חַיִּים..." (משלי יד:כז). מצוות ה' מעניקות שלוות נפש (שלום), ובריאות לגוף (תהילים קיט:קסה).

התנ"ך מפתח רעיון חדש לחלוטין, שלא נודע בעולם העתיק: רעיון הקדושה. מצוות התורה הקשורות לדיני טוהרה ובריאות מבוססות על רעיון זה, ויש לקיימן אך ורק בזיקה לאלוהים ולקדושתו (שמות כב:לא; ויקרא יא: מג-מה; כ:כה-כו). בדומה, גם המצוות שבין אדם לחברו מתבססות עליו: "וְאֶהְבֶּתְךָ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ: אֲנִי, יְהוָה." (ויקרא יט:יח). "מִשְׁפָּט אַחַד יִהְיֶה לָכֶם, כְּגַר כְּאֶזְרַח יִהְיֶה: כִּי אֲנִי יְהוָה, אֱלֹהֵיכֶם." (ויקרא כד:כב).

לכל דבר יש תכלית רוחנית, החל מפיתוח יכולותינו השכליות והגופניות, דרך קיום המצווה לאהוב את רענו, וכלה במצוות מוסריות. "סוֹף דְּבַר, הַכֹּל נִשְׁמָע: אֵת הָאֱלֹהִים יִכָּא וְאֵת מִצְוֹתָיו שָׁמוֹר, כִּי-זֶה כָּל הָאֲדָם." (קהלת יב:ג). ביהדות, האמונה מחלחלת לכל תחומי החיים. האמונה היא המכנה המשותף לכל ההיבטים בחיי האדם. עיקרון הקדושה חל על האדם בכללותו,

שמע ישראל

הערות אישיות

גוף ונפש. על פי היהדות, לא ניתן להיות מוסרי מבלי להיות בריא בנפש, בגוף וברוח. לפיכך, אדם טיפש ובור לא יוכל להיות מוסרי על פי קנה המידה התנ"כי. חז"ל נהגו לומר: "יושר היא תכונה בלתי אפשרית אצל הבור." כיום, יותר מתמיד, עלינו להיות מודעים לאחדות הגוף, הנפש והרוח. גם, ובעיקר, מפני שבהשפעת הפילוסופיה היוונית, במיוחד זו של אפלטון, אימצו היהדות והנצרות את רעיון הפרדת הגוף מן הנפש ואף חיזקו אותו. דבר זה הביא לידי התכחשות לגוף ולכללי בריאות הגוף, על חשבון הנשמה.

דעות קדומות ותפיסות מוטעות רבות מדי מערפלות את שכלם של בני האדם ופוגעות בשלמות ישותם, לדוגמה:

⊗ האינטלקטואל הוא "יורם" שאינו מסוגל לפתח מיומנויות חברתיות. הוא רזה, מסורבל ואינו סתגלן.

⊗ האתלט מביע חוסר עניין גלוי בעניינים אינטלקטואליים; הוא משאיר עניינים כאלו בידי מאמנו הכחוש.

⊗ המאמין אינו אמור להביע עניין רב מדי בחיים, להיות אתלטי מדי או אינטליגנטי מדי, משום שזה רק יקשה עליו לוותר על הכול ולהקדיש את עצמו לאלוהים. חשיבה רבה מדי מסוכנת, במיוחד התעסקות בהלכי המחשבה המודרנית, שכולם ניהיליסטים בכל מקרה. השטן משתמש בפילוסופיה כדי לעקור את האמונה.

ואולם, התנ"ך מגלה לנו כי החיים מקיפים את כל ממדי הקיום האנושי. חיים אמיתיים משמעם לפתח את כל יכולותינו - הפיזיות, הנפשיות והרוחניות. זוהי המודעות לשלמותו של האדם. חיים אמיתיים משמעם למצות את כל מי שהננו.

מוות אמיתי

ממשות החיים הופכת חדה יותר נוכח ממשות המוות. האדם מהווה ישות שלמה. לכן, כל מה שהיה ודאי בחיים, ודאי גם במוות. מלאך המוות מכניע את החיים על כל היבטיהם. הגוף, הנפש, התבונה - הכול מת. גורלם של בני האדם קשור למהותם. מה שהם יפכו להיות תלוי במי שהם. משום שבני האדם הם עפר, הם ישובו לעפר (בראשית ג:ט). המוות הוא הגורל שנגזר על בני האדם.

הסיפור המקראי על מוצא האדם מבהיר זאת. חיינו תלויים באלוהים. אלוהים מחייה וממית. מי שעוזב את אלוהים מסכן את קיומו. "ומֵעַץ, הִדְעַת

שבעת הארצות

הערות אישיות

טוב וְנָע - לא תאכל, מְמֹנוּ: כִּי, בְּיוֹם אֶכְלֶךָ מְמֹנוּ - מוֹת תָּמוּת. (בראשית ב: ז). אדם וחווה הימרו את פי ה', וכך ניתקו את עצמם מעץ החיים ונגזר עליהם למוות. (בראשית ג: כג, כד). בין אם סיפור זה הוא מטאפורה אם לאו, זו אינה הסוגייה העומדת על הפרק. כוונת המחבר המקראי הייתה ללמדנו כי קיומנו תלוי במקור החיים האחד והיחיד: אלוהים. אם נתנתק ממנו, נמות. אדם וחווה לא צייתו לאלוהים, וכתוצאה מכך הפכו בני-תמותה. אי ציות לאלוהים הוא מעשה של התכחשות לאלוהים ולריבונותו מתוקף היותו בוראנו, והדבר משפיע על כלל ישותנו. על פי התנ"ך, חוסר ציות הוא חטא, והחטא הוא מקור המוות. כשם שרוח חמה ויבשה מפשירה את השלגים המתמוססים ונמוגים, כך החוטאים נמוגים בקברם. "צִיָּה גַם-חַם, יִגְזְלוּ מִיָּמִי-שְׁלֵג; שְׂאוֹל קָטָא. וְשִׁבְחָהּוּ רָחֵם, מְתַקּוּ רַחֵם - עוֹד לֹא-יִזְכָּר..." (איוב כד: ט-כ). "אִישׁ בְּעוֹנוֹ יָמוּת." (ירמיהו לא: כט). "הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת, הִיא תָּמוּת." (יחזקאל יח: ד). על פי התנ"ך, החטא גורם למוות, המביא לכיליון האדם. המוות אינו עונש שהומצא בידי אלוהים אחרי שאדם הראשון חטא, שכן החטא הוא-הוא שטומן בחובו את המוות. לחטא, לאי-מוסריות, לרשע ולחוסר ציות למצוות ה' יש השפעה הרסנית על כלל ישותו של האדם. בשל שלמות טבע האדם מובילה השחתת הנפש להשחתת הגוף. המוות הוא טוטלי. הוא מתואר בתנ"ך כמצב של דממה וחידלון. מחבר קהלת עושה הפרדה חדה בין החיים למוות: "כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים, שְׂמִיתוּ; וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָּה, וְאֵין-עוֹד לָהֶם שֹׁכֵר - כִּי נִשְׁכַּח, זִכְרָם. גַּם אֶהְבֶּתֶם גַּם-שִׁנְאֶתֶם גַּם-קִנְיָתֶם, כְּכָר אֲבָדָה; וְחֻלְק אֵין-לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם, בְּכָל אֲשֶׁר-נַעֲשֶׂה תַחַת הַשָּׁמַיִם." (קהלת ט: ה-ו). מאוחר יותר, הוא מסיק: "כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ, לַעֲשׂוֹת בְּכַחֲךָ - עֲשֵׂה: כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחִשְׁבוֹן, וְדַעַת וְחֻקְמָה, בְּשִׂאוֹל, אֲשֶׁר אֶתָּה הַלֵּךְ שָׁמָּה." (קהלת ט: י). בדומה, בפרקי התהילים שנוהגים להקריא בטקסי אשכבה, נאמר: "לֹא הַמֵּתִים יִהְלֹו-יָהּ; וְלֹא, כָּל-יַדְי דוּמָה" (תהילים קטו: ז). "כִּי אֵין בְּמִוֹת זִכְרָךְ; בְּשִׂאוֹל, מִי יוֹדָה-לְךָ?" (תהילים ו: ו).

עתה מתברר מדוע התנ"ך מגנה בחריפות כה רבה מנהגים שונים, כגון, העלאת מתים באוב ופולחני מתים שהיו נהוגים בעולם הפגאני העתיק. (תהילים קו: כח, לז; דברים יח: ט-יד; ויקרא יט: לא). הנביא ישעיהו רואה בהיוועצות במתים את שיא האבסורדיות: "וְכִי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם, דְּרָשׁוּ אֶל-הָאֲבוֹת וְאֶל-הַיְדַעְנִים, הַמְצַפְצָפִים, וְהַמְהַגִּים: הֲלוֹא-עַם אֶל-אֱלֹהֵיו יִדְרֹשׁ, בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים." (ישעיהו ח: יט).

ואולם, הפיתוי להתעלם מחידלון המוות ולדמות כי אינו קיים ולראות בו אשליה ותו לא, הוא גדול. מרבית האנושות מתכחשת לממשותו של המוות. המחשבה על הנשייה היא כה מבעיתה עד כי רבים מאמצים את רעיון אלמותיות הנשמה. מן התקופה הפרהיסטורית ועד לימנו-אנו, מן הדתות המיסטיות ועד לפילוסופיה התבונית, כל התורות הללו העידו שוב ושוב על

אדם

הערות אישיות

אמונה זו, אשר צצה לעיתים בצורות הכי לא צפויות. רעיון אלמותיות הנשמה חדר ליהדות ולנצרות ביחד עם הלכי חשיבה הלניסטיים. הנשמה הוגדרה כישות עצמאית. לכן, בשעת המוות היא תורשה לשוב לעולם הרוחות והמלאכים. באנציקלופדיה היהודית נאמר: "האמונה היהודית באלמותיות הנשמה הושאלה למעשה ממחשבת יוון, במיוחד מאפלטון, מייצגה העיקרי." בפילוסופיות המזרחיות, הנשמה היא חלק משלמות היקום. היא שורדת לאחר כליית הגוף, ומתגלגלת בגוף של אדם אחר או של בעל חיים.

תורת הנסתר, שהתפתחה בשולי הדתות, תרמה אף היא להפצת הרעיון. על פי תורה זו, בשעת המוות, הנשמה פורשת, מתעטפת בקליפתה והופכת לניצוץ עטוף גז קוסמי. וכך, בעזרת מתקשרים, ניתן לתקשר עם המתים, השבים לעולם לרגעים ספורים בתור צללים חיוורים של מי שהם היו בעבר. חוויה זו היא לעיתים קרובות מאכזבת ועלולה להוביל לשקיעה בדיכאון. הפיתוי שמציעה תורת הנסתר חזק במיוחד בימינו. מאז המאה התשע-עשרה, הפופולריות של תורות הנסתר הולכת וגוברת ברחבי העולם.

יש לציין כי פילוסופיות מטריאליסטיות שאינן קשורות לדת, החדירו אף הן את רעיון אלמותיות הנשמה. אף שהדוגלים בפילוסופיות אלו אינם סבורים כי הנשמה היא בת-אלמוות, הם מאמינים כי היא תתאחד עם הנצח לאחר כליין הגוף.

בלא הבדל אם מדובר בתפיסה דואלית או מטריאליסטית, המסקנה היא תמיד אחת: אלמותיות האדם. הגישה הדואלית מפצלת בין הגוף לנשמה, כדי להבטיח שלפחות אחד מהם ישרוד לאחר המוות. בגישה המטריאליסטית, מדובר באלמותיות החומר. וכך, האדם ממשיך להתחבט עם רעיון האלמותיות. בימינו, אין זה יאה לדבר על מוות המביא לכיליון מוחלט של הגוף והנשמה.

אובססיה זו לגבי רעיון האלמותיות נעוצה בחרדות שלנו. אף שעולמנו מצוי על סף הכחדה סופית, איננו חוששים רק מפני אדמה עקרה ושוממה אלא מפני שמיים שוממים. משום ש"אלוהים מת", בני האדם רוממו את עצמם, את עולמם ותרבותם, את דתם, קהילתם ומפלגתם לדרגת נצחיות. רעיון אלמותיות הנשמה שנהגה בימי קדם, אינו אלא התכחשות לקיומו של האל. במקום לשים את מבטחו באלוהים, האדם מעדיף לקחת את גורלו בידיו על ידי יצירת רעיון בדבר אלמותיות האדם. אך על ידי הכרזת עצמנו כבני אלמוות, אנו נוטלים את מקומו של אלוהים. בעזרת מצח זו מהדהדת יומרנותה של בבל הקדומה.

רעיון האלמותיות שימש מקור של פיתוי לאנושות מאז ימי בראשית. וַיֹּאמֶר הַנֶּחֱשׁ אֶל הָאִשָּׁה: לֹא-מוֹת, תָּמֹתוּ... וַנִּפְקְחוּ עֵינֵיכֶם; וְהִיִּיתֶם, כְּאֱלֹהִים... (בראשית ג:ד,ה). ואכן, אדם וחווה התפתו. בני האדם החליטו

שבע שאלות

הערות אישיות

בגאווותם לחיות לנצח, לבנות ערים שישרדו לנצח ולהיות אלוהים. משום שאם יחיו לנצח, הרי שהם אלוהים. להכריז כי האדם הוא אלמותי משמעו לדחות את אלוהים, ליטול את מקומו ולקבוע כי האדם הוא חף מחטא.

מדובר בחילול השם בשלושה מישורים:

⊗ ראשית, האלמותיות היא זכות הבכורה של אלוהים (דברים לב:מ; תהילים צ:ב).

⊗ שנית, האדם הוא בן תמותה, וקיומו תלוי לחלוטין בידי אלוהים.

⊗ שלישית, על ידי התנתקות מאלוהים, בני האדם מצאו את עצמם נתונים בידי המוות. מעבר למוות קיים רק חידלון.

התעוררות אמיתית

על פי התנ"ך, התרופה היחידה להיותנו בני תמותה, היא התחייה. לא רק שהתנ"ך אינו מעלה כלל את רעיון אלמותיות הנשמה, רעיון זה אף עומד בסתירה למסר המקראי על תחיית המתים. מה הטעם להאמין בתחיית המתים אם הנשמה היא אלמותית?

יהודה יהושע, מייסד התנועה אחדות ביהדות, מסרב להבין את רעיון האלמותיות ללא רעיון תחיית המתים: "כאשר רעיון האלמותיות חדר ליהדות, משמעו היה אך ורק תחיית הגוף אשר יתעורר לחיים מן העפר ביום הדין. אפילו רעיון זה לא הפריד את הנשמה מן הגוף. בניגוד לכך, מסורות רומיות-יווניות ותורת ההינדואיזם דוגלות בהפרדת הנשמה מן הגוף."

רעיון התחייה אינו רעיון מאוחר שהומצא כדי לענות על ציפיותיו של עם שחי תחת דיכוי בגלות. על בסיס הספרות והבלשנות השמית, הוכח כי הטקסטים המקראיים הקדומים, במיוחד מזמורי התהילים, מעידים על האמונה בתחיית המתים. יש לנו סיבות מוצקות להאמין כי המילים "חיים" ו"התעוררות" מתייחסות לחיי נצח ולתחיית המתים. (קיראו את תהילים טז:ט-י; יז:טו).

רעיון התחייה הוא עתיק יומין ומופיע בכמה מן הטקסטים הקדומים ביותר בתנ"ך. לדוגמה, שירת משה, אחד הקטעים הקדומים ביותר בתנ"ך, מעידה על האמונה בתחיית המתים: "אֲנִי אֶמִית וְאֶחְיֶה, מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא..." (דברים לב:לט). את המילה "אֶחְיֶה" יש להבין כרמז לתחייה. ההקבלה בין שני חלקי הפסוק מראה זאת בבירור. המילה "אֶחְיֶה" באה אחרי המילה "אֶמִית". בדומה, המילה "אֶרְפָּא" באה אחרי המילה "מְחַצְתִּי".

שמע ישראל

הערות אישיות

ממש כשם שפצע הולך ומגליד בתהליך הריפוי, עד שהוא נעלם, כך ייעלם המוות בשעה שחיים חדשים יצו. רעיון התחייה התנ"כי אינו רק פואטיקה יפה אלא אירוע ממשי המתרחש בחיים. הסיפור על בנה המת של השונמית, אשר קם לתחייה (מלכים ב', ד:ז-זז), מעיד כי נס כזה אינו בלתי אפשרי. דבקותה של האישה באמונתה ועקשנותה מחזקים זאת: היא אינה מניחה לנביא ללכת עד שיקים לתחייה את בנה. חווית התחייה אינה זרה לעם ישראל. התנ"ך מעיד על כך לכל אורכו. העולם, היקום ובני האדם שחיו בו כבר חוו נס זה. הם הוקמו לתחייה מן האפסות ומן החידלון. עם ישראל חווה תחייה כאשר השתחרר מן השעבוד ומן המוות שבמצרים, וזכה לחופש ולחיים חדשים על אדמת כנען.

אם כך, מהו העירבון לכך שנקום לתחייה – אנו ולא גרסה פחותה של ישותנו?

התנ"ך עונה על שאלה זו על ידי הקבלת המוות למצב של שינה, והקבלת התחייה להתעוררות. "וְנִבְּיִים, מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת-עֶפְרָיִם; וְאֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם." (דניאל יב:ב). דימוי זה לא רק מתאר את מצב חוסר-ההכרה המאפיין את המוות, אלא אף מבטיח כי נקבל בחזרה את זהותנו. האדם אשר יקום לתחייה לא יהיה מישהו אחר, הוא יהיה אותו אדם שהיה שקוע בשינה.

התנ"ך אינו מבהיר או מפרט כיצד התחייה תתרחש. ואולם, דבר אחד בטוח: "וְאֲנִי יִדְעֶתִי, גֹּאֲלִי חֵי; וְאֶחְרוֹן, עַל-עֶפְרָיִם יָקוּם. וְאֶחָר עוֹרִי, נִקְפוּ-זֹאת; וּמִבְּשָׂרִי, אֶחְזָה אֵלוֹתַי. אֲשֶׁר אֲנִי, אֶחְזָה לִּי - וְעֵינַי כָּאוּ וְלֹא-זָד: כְּלוֹ כְלִיטִי בְּחֻקִּי." (איוב יט: כה-כז). אנו נקום לתחייה בכל רמ"ח אברינו וישותנו: גוף ונשמה, לב ורוח.

ואולם, התחייה היא הרבה יותר משיבה לחיים גרידא, לאופן שבו התנהלו הדברים לפני המוות, דהיינו, שיבה למצבנו האומלל. מכף רגל ועד ראש, מקצה עורנו ועד מוח עצמותינו, מן הלב ועד לנימי הדם, מן הריאות המפותחות ועד לשרירים החזקים, מן האינטליגנציה ועד לחושים – אנו נקום לתחייה במלוא הווייתנו, כשגופנו ונשמתנו בני חורין. החיים שיש לנו עתה הם אך ורק צילם של החיים האמיתיים שנבראו לחיות, אותה ממשות שעליה אנו יכולים רק לחלום ולקוות לה.

